
PIERRE LOTI'NİN TÜRKİYE'YE OLAN SEMPATİSİ*

Doç.Dr.Galip BALDIRAN**

Çağının en büyük gezgini diyebileceğimiz Loti, dünyanın hemen hemen bütün denizlerini, bütün limanlarını dolaşmış, Fransız Deniz Kuvvetlerinde görevli bir bahriye subayıdır. "İnsanın faniliğini, sürekli ümitsizliğini içinde duyarken, aradığı ve beklediği, huzurun getirdiği sükunetti."¹

Loti, eski ve güzel olanı koruma duyarlılığı ile aradığı tüm gönül rahatlığını eski İstanbul'da bulur. Bu kentin asırlardır hiç değişmeyen çehresi, farklı ırklardan ve inançlardan oluşan halkın, barış ve hoşgörü içinde yaşaması onu çok etkiler. Abdülhak Şinasi Hisar'ın deyişiyle bu kentte: "hayat, daha müsterih, gönüller daha mütevekkil, ruhlar daha ermiş (...), elden kaçan bir kuvvet olan hayat, bu yerde başka yerlerden daha ziyade yavaşlıyor, istekler daha uslanıyor, kalpler daha sakinleşiyordu."²

Loti için, yüz yıl önce İstanbul'un bozulmakta olduğunu ilk gören çevrecidir diyebiliriz. Boğaz'da, Fatih Sultan Mehmet'in yaptırdığı kalelerin hemen yanında yükselen Robert Koleji'nin binalarına bakarak, doğayı bozan bu beton yığınlarına kızmaktan kendini alamaz.

14 Ocak 1850'de, Fransa'nın Rochefort kasabasında doğan Loti, on beş yaşına gelince ağabeyi gibi denizci olmak ister. Paris'teki Deniz Lisesi'nin sınavını kaybetse de moralini bozmaz. Ertesi yıl tekrar şansını dener ve sınavı başarır. İşte o günlerden itibaren tuttuğu günlüğü daha sonra yazacağı yapıtlarına kaynaklık eder.

---

* Bu bildiri 27 Nisan 2001 tarihinde S.Ü.Fen-Edebiyat Fakültesi Fransız Dili ve Edebiyatı Bölümünün düzenlediği "Pierre Loti ve Türkiye" konulu konferansta sunulmuştur. Pierre Loti uzmanı Dr.Marie-Paule de Saint-Léger de konuşmacı olarak katılmıştır

** S.Ü.Fen-Edebiyat Fakültesi Fransız Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi

¹ Abdülhak Şinasi HİSAR, İstanbul ve Pierre Loti, Baha Matbaası, İstanbul, 1958, s. 46.

² A.g.y., s. 48.

Türkiye ile ilk tanışması Jean Bart gemisinde asteğmen olarak çalıştığı sırada olur. 20-25 Şubat 1870 tarihlerinde gemisi İzmir limanına demirler. Loti, ilk kez bir Türk kentini, karanlık bir gecede görür. Yağmur altında ilerleyen deve kervanlarının çanlarını duyar, ve kentin silüetini bu atmosferde defterine not eder. Sokakta uluyan köpekleri anlatırken adeta bir masal dünyasından söz eder gibidir.

Aradan yedi yıl geçer. Bu kez 1876'da yine gemiyle o zaman Osmanlı toprağı olan Selanik limanına gelir. Bu geliş aslında mecburi bir geliştir. Tarihte "Kız Vakası" ya da "Selanik Vakası" olarak bilinen olaylar sırasında Fransız Konsolosu Moulin ile Alman Konsolosu Abbott'un galeyana gelmiş Müslüman halk tarafından öldürülmesi üzerine, Batılı ülkeler suçluların bulunup cezalandırılmasında ısrar ederler. Gövde gösterisi olarak zırhlılarını Selanik limanına gönderirler. Osmanlı Hükümeti Batılı devletleri yatıştırmak için alelacele bulunan altı kişiyi halkın gözü önünde asar. Loti ayrıntıya girmeden bu olaya **Aziyade** romanının ilk sayfasında değinir.³

Loti, yavaş yavaş haritadan silinmek için uğraşılan Osmanlı İmparatorluğunun yok oluşuna çok üzülür. Gelmekte olan sonun acısını sanki bu ülkenin bir ferdiymiş gibi yakından hisseder. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşının kapıda oluşunu sezer ve İstanbul'dan ayrılmak zorunda kalır.

Loti, Fransa'ya dönüşünde İstanbul'dan ayrılmanın üzüntüsünü yazarak gidermeye çalışır. Günlüğüne kaydettiği olayları romana dönüştürerek, ilk romanı **Aziyade**'yi ortaya çıkarır. Jules Lemaître bu kitaptan şöyle söz eder: "Edebiyatın en büyük başarıları bile beni böylesine heyecanlandırmamıştır."⁴

Loti **Aziyade**'de, V. Murat'ın Sultan Abdülaziz'in yerine tahta çıkışına, bir süre sonra da II.Abdülhamit'in sultan oluşuna değinir. 23 Aralık 1876'da ilan edilen I.Meşrutiyeti de unutmaz.

Loti, Fransız Ordusunun bir subayı olması sebebiyle **Aziyade**'yi yayımlamak için resmen izin almak zorundadır. Bu konu yazarın canını sıkır ve romanı isimsiz olarak yayımlatır. Bu arada, Loti **Aziyade**'nin kahramanı olan Hatice'nin öldüğünü öğrenir. Bu haber onu fazlasıyla üzümüştür. Aslında **Aziyade**, Loti'nin Hatice'nin gerçek adını gizlemek amacıyla uydurduğu bir isimdir. Kelime ilk bakışta bize azat etmeyi çağrıştırmakta olup, son eki olan -yade ise Feride, gibi bir isme benzetilmeye çalışılmıştır. Bunun sebebi de Hatice'nin evleninceye kadar

³ Bkz., Galip BALDIRAN, "Pierre Loti'nin **Aziyade**'sinde Osmanlı Başkentine Tarihsel Bir Bakış", Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Dergisi, Cilt: 17, Sayı: 1, Ankara, Haziran 2000, ss. 17-25.

⁴ Jehan DESPERT, **Le Dououreux Amour de Pierre Loti**, Editions de la Lucane Ovale, Saint-Ouen-en-Brie, 1995, s. 29.

köle olarak yaşamasıydı. Zira köle olan bir kadın, ancak köle olmayan bir erkekle evlendiği vakit kölelikten azat edilmiş olurdu.

Aradan on yıl geçer, Loti tekrar Türkiye'ye döner. Bu kez Romanya Kraliçesi Elizabeth'in daveti üzerine Bükreş'e uğrar, oradan İstanbul'a gelir. Aziyade'nin öldüğünden emin olmak için onun mezarını bulur. 6-10 Ekim 1887'de yapılan bu yolculuktan **Doğudaki Hayalet** (*Fantôme d'Orient*) ortaya çıkar. Bu gezi sırasında ilginç bir olay yaşanır; Loti, Aziyade'nin mezar taşını mezarlıktan gizlice kaçıracak gemisine götürür. Taşın bir benzerini yaptırıp mezara koyar. Orijinal taş ise Rochefort'daki camiyi andıran evinin salonunun ortasına yerleştirir.⁵

Loti'nin 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı başlamadan İstanbul'dan ayrıldığını söylemiştik. Bu savaşla ilgili olarak günlüğüne şunları düşer:

Türkiye'den ayrıldım, fakat oraya tekrar dönmek üzere kendime söz verdim. Bu yeminimi tutmak için yaptığım girişimlerim sonuçsuz kalıyor; bu zaman süresince benim zavallı İstanbul'umu harap ediyorlar, haberler durmadan daha korkunç bir şekilde birbirini izliyor. Bu denli cesur olmalarına rağmen Türklerin bu savaşı kesinlikle kaybettiğini görüyor ve onların başına geleceklere kestiremiyorum (...). Madem ki benim Fransız subayı olarak Türkiye'ye dönmem mümkün değil, ben de Türk olacağım. Batı Avrupa'ya karşı hiçbir bağlılığım kalmadı.⁶

12-15 Mayıs 1890'da Loti, Türkiye'ye dördüncü seyahatini yapar. Bu kez, **İstanbul 1890** isimli yapıtını kaleme alır. Burada, kentin kozmopolit yapısından duyduğu hazzı ve huzurlu birliğinin bozulmamasını vurgular. Ama bu kentin korunması gereken güzelliklerinin yavaş yavaş kayboluşuna üzülür. Hatta ülkenin ilk elektrik santrali olan Kovada Elektrik Santralinin şehri bozacağını düşünerek yapımına karşı çıkar. Bu konudaki düşüncelerini de padişaha söylemekten geri kalmaz.

Loti, 12-28 Mayıs 1894 tarihlerinde yine İstanbul'a döner. Bu defa yazılarının konusu, İstanbul'dan çok, Bursa olmuştur. Bursa'ya Fransız Büyükelçisi Paul Cambon ile birlikte gider. Özellikle Yeşil Cami'nin huzurlu atmosferi onu çok etkiler. Bu seyahatini **La Galilée (1895)** adlı eserinde anlatır.

10 Eylül 1903 tarihinde Loti, gerçek adıyla Julien Viaud yarbay rütbesiyle İstanbul'a altıncı kez gelir. Elli üç yaşındadır. Fransız Büyükelçiliğinin karakol gemisi olan Vautour'un komutanlığına yükseltilmiştir. 24 Mart 1905 yılına kadar İstanbul'da görev yapar. Bu,

⁵ Bkz., Alain QUELLA-VILLEGGER., *Pierre Loti L'incompris*, Presses de la Renaissance, Paris, 1986, s. 371.

⁶ Alain QUELLA-VILLEGGER., "Büyük Türk Dostu Loti, Louis Barthou Aracılığı İle Aziyade'den Atatürk'e", *Türkiye İçin Mektuplar*, (Türkçesi: Sevim Sönmez), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2000, s. 42.

yazarın en uzun kaldığı dönemdir. Yaklaşık bir buçuk yıl kadar sürer. Bu gelişinde ise, **Düş Kırgınları'nı** (*Les Désenchantées*) yazar. Kitap, "Çağdaş Türk Kadınının Romanı" olarak kabul edilir. Türk kadınının ruhsal anlamda özgürlük arayışını, haremdeki kadının zulme maruz kalmasını anlatır. Bir önceki gelişinde, haremde yaşayan kadının halinden şikayet etmediğini söyleyen Loti, bu kez fikir değiştirmiştir: "Bu kadınlar, düşünen, özgür ve sorumlu varlıklar olarak kendilerine daha fazla önem verilmesini, erkekleri evlerine kabul edebilmelerini, nişanlılarıyla görüşebilmeyi istemektedirler."⁷ **Düş Kırgınları'nda** Loti'nin İstanbul'a, Türk Ulusuna, İslam'a bağlılığı artık, bir çeşit eleştiriye, bir tür umutsuzluğa dönüşür. Can çekişen Türkiye sisler ve karanlıklar arasından görünmeye başlar.⁸ Loti'nin İstanbul'dan komutanına yazdığı tarihsiz bir mektup, İstanbul'un ve İzmir'in Yunanlıların eline geçmesiyle ortaya çıkabilecek olaylara ışık tutması açısından oldukça ilginçtir:

Sayın Mareşal'im,

Size göndermek cesaretini gösterdiğim çok emin kaynaklardan temin edilmiş bu belgeleri okumak lutfunda bulunmanızı istirham ederim. General F.d'Espérey'in bu hususu teyit eden ilk kişi olacağından eminim.

Türkler, bağıra çağıra Fransa'nın himayesini istiyorlar; bunu orada gidip kurmaktan daha kolay bir şey olamaz; böylece, bir taşla Doğu'ya barış getirilmiş hem de prestij kazandırılmış olur; üstelik, bu sayede son derece değerli müttefikler de edinmiş oluruz.

İstanbul ve İzmir'i, Yunanlı denen bu (.....) küçük millete vermeye kalkışmak, sadece haksızlıkların en büyüğü olmakla ve Fransa'ya en büyük zararı vermekle kalmaz, aynı zamanda çok da kan dökülmesine yol açar, çünkü, Türkler hiçbir mazereti olmayan bu aşağılanmaya boyun eğmeyeceklerdir ve gerektiğinde, çaresizlik nedeniyle girişebilecekleri kıyımları daha şimdiden hazırlıyorlar bile...

Kaldı ki İngiliz ajan provokatörleri, bulanık suda balık avlamak için, bu kıyımlara zemin yaratıyorlar. İstanbul'da Yunanlılar şimdiden her yere kendi milli bayraklarını asmaya cesaret ediyorlar; sokaklarda Fransız subaylarını itip kakmaya, kahvehanelerde, sigaralarının dumanını yüzlerine üflemeğe cesaret gösterebiliyorlar. Bize "şu sersem Fransızlar" dan başka bir şekilde hitap etmiyorlar.

İstanbul'da, evvelce Selanik'te de olduğu gibi, hemen her gün Türk mahallelerini ateşe veriyorlar, şimdiye kadar 60 000 ev tamamen yakıldı ve barınaksız kalan binlerce zavallı Türk çareyi kırlara sığınmakta buluyor.

Aynı Yunanlılar, İzmir'i adeta bir tiyatro gösterisi gibi ele geçirdiler, hemen ardından da, güpegündüz, sokak ortasında, Türk nüfusu katletmeye başladılar, bundan İzmir'in yabancı toplumu da nasibini aldı. İzmir üzerinde ne gibi bir hakları var ki? Bunlar, kıyı kesimlerindeki çok küçük bir azınlıktan

⁷ A.g.y., s. 44.

⁸ Bkz., a.g.y., s. 44.

* Louis Franchet d'Espérey (1856-1942): Fransız Mareşali. Haziran 1918'de Makedonya'daki Doğu Müttefik Ordularının Başkomutanlığını yapmış olup, 23 Kasım 1918'den sonra da İstanbul'daki İşgal Kuvvetleri Komutanlığını üstlenmiştir. Zaman zaman Türklere yakın görünmüştür.

başka hiçbir şey değiller; iki kilometre içeri girildiğinde yoğun bir Türk nüfusuyla karşılaşsınız.

Orada, Yunanlılara olumsuz duygular beslemeyen ve bu sözlerimi doğrulamayacak tek bir Fransız, tek bir subayımız bile yoktur.

Sayın Mareşal'im, bunları açıkça ifade ediyorum, hiçbir şey söylediklerimi ispatlamaktan daha kolay olamaz, yeter ki bunu benden istemek lütfunda bulununuz.

Sayın Mareşal'im, en derin saygılarımın kabulünü arz ederim.⁹

Pierre Loti

Julien Viaud, Batıdan gelen devrimci hareketlere karşı çıkar. Öte yandan fakirleşen ve her an patlamaya hazır olan halkın ne yapması gerektiği üzerinde yorumda bulunmaz, öneri getirmez. Bu dönem Jön Türkler dönemidir, onları da fazla sevmez.

1910'da Loti'yi yine Türkiye'de görüyoruz. Bir toplantıya katılmak amacıyla İstanbul'dadır. Prens Abdülmecit ile söz konusu toplantıda bir araya gelirler. Aralarında iyi bir dostluk oluşur. 1910'dan, Pierre Loti'nin ölüm yılı olan 1923'e kadar mektuplaşmaları sürer.

Loti, 1911-1912 yıllarında yapılan Trablusgarp Savaşında İtalyanların Trablusgarp'ı işgal etmelerini kınamıştır. 1912-1913'de yaşanan Balkan Savaşında, Loti yazılarıyla hep Türkiye'nin yanında yer almıştır. Adeta Fransa'dan Türkiye'nin sözcüsü gibi sesini yükseltmiştir.

Loti 1913'de yazdığı **Can Çekişen Türkiye'de** (*La Turquie Agonissante*) Fransız Kamuoyunun dikkatini Türkiye üzerine çekerek, Türkiye'nin parçalanmasına kayıtsız kalınamayacağını haykırmıştır.

"Loti'nin Türkiye'ye beslediği dostluğu çoğu kez, sadece Abdülhamit'in hükümdarlığı altındaki Osmanlı İmparatorluğuna karşı duyduğu hayranlığa indirgeyenler de olmuştur."¹⁰ Ama şurası bir gerçek ki, Loti Türk insanını ve özellikle İstanbul'u çok sevmiştir. Türkiye'yi savunduğu için Ermeni, Sırp ve Yunanlılardan tehdit mektupları bile almıştır. Tüm bu zor günlerin nişanesi olarak kendisine, Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından özel olarak dokutturulmuş bir halı ve beraberinde Atatürk'ün yazdığı, 4 Eylül 1921 tarihli bir mektup Türkiye'nin Fransa Büyükelçisi ve eşi tarafından bizzat takdim edilmiştir. Bu dönem Meclis Başkanlığını Mustafa Kemal yürütmektedir. Mektup aynen şöyledir:

⁹ Pierre Loti, **Türkiye İçin Mektuplar**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2000, ss. 118-121.

¹⁰ Alain QUELLA-VILLEGGER., "Büyük Türk Dostu Loti, Louis Barthou Aracılığı İle Aziyade'den Atatürk'e", **Türkiye İçin Mektuplar**, (Türkçesi: Sevim Sönmez), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2000, s. 46.

Sayın Pierre LOTİ,
Türkiye Büyük Millet Meclisi Paris Mümessilinin hareketinden istifade ederek Türklerin büyük ve asil dostuna karşı perverde ettiği hissiyat, minnet ve şükranı tekrar beyan etmeyi kendisine bir borç bilmıştır.

Tarihin en karanlık günlerinde sihrengiz kalemiyle daima Türk Milletinin hakkını teyit ve müdafaa etmiş olan üstad için Türk Milletinin beslediği derin ve sarsılmaz muhabbet hislerine, İstiklâl Mücadelesinde şehit düşen erkeklerimizin yetim bıraktığı kızlarımız tarafından göz yaşları arasında dokunan bu halı şahadet edecektir.

Naçiz kıymeti, delalet ettiği manadan ibaret olan bu hediyemizi haksever ve civanmert büyük Fransız'a beslediğimiz şükran hissine delalet olarak telakki ve kabul buyurmanızı rica ederiz.¹¹

Türkiye Büyük Millet Meclisi Reisi
Başkumandan Gazi Mustafa Kemal

Ne yazık ki, Loti bu mektuba bizzat kendisi cevap yazamaz. Zira ölüm döşeğindedir. Ancak sekreteri aracılığıyla bu görevi yerine getirir. 7 Mart 1922 tarihli Jean Berger tarafından Mustafa Kemal'e gönderilen mektupta şunlar ifade edilmiştir:

Müşir Paşa Hazretleri,

Mösyö Pierre Loti, el yazınızla kıymetli mektubunuzu aldı ve babaları davaların en mukaddesi uğrunda şehit düşen harp yetimlerinin göz yaşları arasında işlenmiş olmak itibariyle hediyelerin kalbe en müessirini teşkil eden halıyı yüksek adınıza getiren Ankara Milli Hükümetinin delegelerini kabul etmek kıvancına nail oldu.

Gözlerine yaş getirecek raddelerde kendisini duygulandıran bu yeni ve yüksek teveccüh eseri karşısında size nasıl teşekkür etmeli? Hiç olmazsa bu teşekkürler kendi elinden çıkmış olmalıydı. Eyvah ki artık bu kadar bir sevinçten bile mahrumdur. Bu dakikada pek hastadır. Muazzez vatanınız lehinde girişmeye mecbur kaldığı cidal ile yıpranmıştır. Yunan saldırısı karşısında Türkiye'yi müdafaasından dolayı Avrupa'nın tahkirleri, istihzaları ve alçaklıkları yüzünden ölgün bir hale gelmiş olduğundan artık kuvvetsiz düşmüştür. Ve kendisini mazur görmeyi rica ediyor.

Fakat Türk Milletinin tükenmek bilmez ve zeval bulmaz surette göstermek lütfunda bulunduğu dostluk, ıstıraplarına biraz sükân vermiştir.

En minnetterane teşekkürlerini kabul etmenizi ve Türkiye Büyük Millet Meclisi azalarına kabul ettirmek lutf-i tavassutunda bulunmanızı kalbinin en derininden niyaz eder Paşa Hazretleri.

Zat-ı samilerinin en sadık ve en muti hadimi olmakla kesb-i şeref eylerim.¹²

Pierre Loti adına: Jean Berger

¹¹ Gazi Mustafa Kemal, Pierre Loti'ye Türkiye Büyük Millet Meclisi Adına Şükran Mektubu, Türkiye İçin Mektuplar, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2000, s. 205.

¹² Bu mektup Hakimiyet-i Milliye Gazetesinin 7 Mart 1922'de yayınladığı Jean Berger'nin mektubunun çevirisidir. Ayrıca mektup aynen, Türkiye İçin Mektuplar, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2000, s. 206 da yer almıştır.